

Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser

Spørgeliste Nr. 3.

T a k n i n g .

Peter Thorsen
Pedersker, Bornholm.
1942.

T æ k n i n g .

Optegnet og meddelt af Peter Thorsen, Rentier, Pedersker St.,
Bornholm. 70 Aar.

Det meste af Optegnelserne er gjort efter Hukommelsen og enkelte
Ting er efter Konference med en gammel Tækkemand.

Overbygningen paa en Huslænge kaldtes Ovenredet (Auanreed). "Sparrana" dannede parvis et Spænde. Spærene krydsedes i den øvre Ende og holdtes sammen med en Tranagle. Oven i Krydset lagdes Ryggetræet, som var meget sværere end en Lægte. Bjælkerne var altid stukne med Bjælkehovedet gennem Stolpen, og det øverste af Stolpen ved en Nøkke gennem et Hul i Lejden (Remmen). Den nederste Lægte hed Vorborelægten, og den hvilede paa Vorborenaglerne, der var indborede i Lejden. Mellem Spændene var Afstanden 3 Alen, undertiden lidt mere. Ved meget gamle Tage fandtes 3 langsgaaende Lægter, som var fastgjort til Spærene ved Tranagler. Fra Ryggetræet til Lejden laa tværs paa Lægterne "Rafter", oftest af Asp eller El, og paa dem blev bredt Pilekviste, mens Rafterne var fastbundne med Vidjer, saaledes at der helt sparede Søm. Men denne Tække-maade var helt forladt i Mands Minde.

Gavlene var Spidsgavle, oftest af Brædder. Valntag var yderst sjældent. Undertiden fandtes en "Brandgavl" helt af Mursten. Skraagavl helt tækket med Straa kender jeg kun 2 Eksempler paa hele Øen. Tagskægget hed "Tagfæstan", Mønningen "Huzrygjinj". Udbygninger paa Tagsiden hed Kviste, enten de havde en Form eller anden. Langs Gavlsplandet var sømmet Vindskeerne, i dem var boret en Række Huller, hvori de tilspidsede Rodender af Tagkæppene blev stukket. Vindskeeren var lidt udsvejjet forneden, og øverst var den gjort bredere, ved at der tilføjedes "Ryggestemme", som ved deres Sammenkomning øverst dækkedes af Husbranden, der var lidt udskåret. Under Brædegavlen var fæstet et Regnbredt for at vise Regnvandet bort fra Undergavlen.

"Tækkmajnj" levede sjælden udekukkende af Haandværket; ofte havde han et lille Landbrug; han arbejdede oftest paa Dagløn med Kosten. Da Daglønnen for en almindelig Daglejer var 1 Kr. med Kosten, var Tækkemandens 1 Kr. 50 Øre, og i samme Forhold naar Daglønnen senere blev højere. Nogen videre Læretid kunde der vel ikke siges, at der var. Tækkemanden fik en lidt paalidelig Mand med sig til at brede Halmen ud i Laget, som han selv bandt, og havde en Mand hjulpet til i nogen Tid, lærte han snart at binde og skære ned m.m. Dennes Dagløn var, saavidt jeg husker, lig den andens.

Tækningen begyndte henad Foraaret, naar Vejret tillod, og fortsatte hen ad Sommeren, saalange der var noget at gøre. Størrelsen af den Tagflade, man tog under Arbejde ad Gangen, rettede sig jo for en Del eftersom Halmen, man raadede over, tillod. Et godt Tag kunde ligge omkring 40 Aar; men var det i Syd eller Vestsiden, hvor Storm og Regn sled det, kunde det jo ogsaa være udslidt inden 20 - 25 Aar. Mens man tærskede med Plejl, brugte man jo altid Langhalm, og da der ikke dyrkedes ret megen Hvede, var det altsaa Rughalm. Den var bunden i "Kjæra", som i ældre Tid regnedes til et Lispund Stk. 16 Pund; men senere naar Rugen blev sværere vejede omkring 20 Pund. De var bundet med to Baand, som hvert bestod af 2 Længder Halm, forbundet med en ejendommelig Knude og snoede. Til en Trave brugtes 20 Kjærve. Rør brugtes ikke, af den gode Grund, at her ingen vokser paa Øen. Lyng brugtes en sjælden Gang, men kun i Trang. Enkelte Gange har jeg set Ørnebregne brugt, saavel denne som Lyng i hvertandet Lag. Man rev altid det gamle Tag helt af, naar man lagde nyt paa. Naar man fik det gamle Tag "revet af", satte man nogle Stænger op gennem Rygningen paa den modsatte Side af Ryggetræet. De bandtes fast til Hanebjelken, og i den øvre Ende fæstedes et Reb, som kunde naa noget nedenfor Tagfæsten; men nærmest Gavlen bandt man Rebet om Ryggetræet og lagde det udenom Gavlen. Man havde saa en Tækkesås, som var en Granstang af Tykkelse som et Læssetræ og 10 - 12 Alen lang, og om den ikke rak til, saa en til i dens Forlængelse.

I den senere Tid bandt man Taget med galvaniseret Jerntraad; de Tager var ikke saa brandfarlige som de, der var bundet med Kabelgarn. Naar en Kæp var fastbundet, stak man den spidse Ende af den næste Kæp ind i Bindningen for den sidste Ende af den forrige Kæp og fortsatte saaledes Laget ud. Kæppene var 4 - 6 Alen lange, lejlighedsvis mere, og maatte helst være sejgtørre, naar man brugte dem, da baade Halm og Bindsel mørnede, hvis man brugte grønne Kæppe.

De gamle Takkemænd jævned Halmen med "Takkevraget"; men de yngre brugte ikke Vraget, men jævned Halmen med Hænderne.

Taghalmen blev stukket op til Tækkerne ved en lang Granstage 10 - 12 Alen lang og spids i den øverste Ende og med en Tverpind lidt neden for Spidsen, for at Kjarven ikke skulde skride ned. Stagen kaldtes "Takkestagen". Man stak Stagen i Rodenden af Langhalmkjarven, støttede den nederste Ende mod Fodmuren og rejste den saaledes og løftede den derefter op i Hænderne, til Kjarven naaede op.

Naar det øverste Lag var $\frac{1}{2}$ lagt, skulde Taget "skæres ned". Man sænkede Takkeaaen lidt, og saa skar man med en ca. 10 Tom. lang Kniv, lavet af en gammel Le. Den saa omtrent saadan ud

Eggen skærpedes ved Haring, ikke ved Slibning, og holdtes skarp ved Strygespaan. Naar man saa skar, holdt man Strygespaanen i venstre Haand og pressede den imod Straaene og skar skraat nedenfor Spaanen, saa man skar med lette Snit de nederste Ender af de yderste Straa. Aasen sænkedes efterhaanden, indtil man naaede Tagfæsten, saa flyttede man Aasen ned og bandt den til de opstaende "Pale", ligesom da man begyndte. En Snor blev spændt langs Tagfæsten for at skære efter; Kniven var den yderste Halvdel af en Le

Naar man skar Tagfæsten ned, maatte man ikke skære i ret Vinkel med Tagfladen, men skulde skære lidt under , for ellers kom Tagfæsten til at "sagle", Regnvandet løb under den og dryppede fra Underkanten, hvad det ikke maatte.

Hvis man takkede i en Vinkel, hvor to Langer stødte sammen, maatte man helst mellem de lange Lægter sømme korte Stumper, saa man kunde lægge Laget rundt. Senere lavede man ogsaa en Rende af Brædder og Zinkplade; men det er ikke nødvendigt, for en dygtig

Tækkemand kan faa Taget tæt endda.

Naar Taget var lagt og skaaret ned, skulde det rygges. Hvis der var nyt Tag paa begge Sider, bøjede man Topenderne fra begge Sider skiftevis over Ryggetræet, og saa lagde man et tyndt Lag af den nedskaarne Halm "Nedskæringen" over de øverste Lag for at dække Kæppene og Bindingen, og derefter lagde man et Lag fin Lyng over hele Rygningen; den skulde pakkes godt, saa den kunde falde tæt. Man lagde gerne en flad Sten længst ude ved Husbranden for at holde Lyngen paa Plads, og derefter lagde man ofte et tyndt Lag Ler langs ad Ryggen, for at Lyngen ikke skulde blæse af. Oftest blev saavel Lyng som Ler baaret op ad Stigen; men man havde ogsaa undertiden en "Ryggekurv", som ved et Reb gennem en Trisseblok bundet øverst paa Husstigen kunde hales op med en større Dragt. Ryggekurvens Bund var af et Par Brædder, og for den nedre Ende og Siderne var sat bøjede Hasselkæppe, som holdt Lyngen paa Plads. Ret sjælden dækkede man Rygningen med lange Græstørv eller Lyngtørv; de skulde skæres tynde i den ene Kant og tykkere i den anden; de blev ofte fæstede paa udsatte Steder ved at stikke Pinde gennem Tørven og ned i Laget derunder. Kragetræer bruges ikke paa bornholmske Tage; men i en sen Tid har enkelte fæstet Rygningen ved at sy galvaniseret Jerntraadsfletning over den lyngdækkede Husryg; men det var ikke almindeligt.

Tagreparation forekom jo ikke sjælden; dertil brugte man en Stoppespaan; den bestod af et alenlangt Skaft med et fladt Staalbeslag, et Par Tommer bredt og lidt bøjet: ,
en lille Rive med Jerntænder og alenlangt Skaft til at kæmme Halmen ved Nedskæringen, og Vraget blev brugt til at klappe Halmen fast med. Var Hullet stort, skulde der jo bindes Kæppe paa, og var hele Siden skrøbelig, kunde man styrke den ved at binde Granrafter med Rodenden øverst, en over hvert Fag.

Straatagene er jo nu ved at forsvinde. En af Grundene er, at man ikke kan faa plejltærsket Halm; kun med den kan der lægges godt Straatag. Den maskintærskede Halm, selv om man trækker den omhyggeligt, holder for lidt. Et saadant Tag er udslidt paa en 15 Aars Tid. Dertil kommer, at Brandassurancen er saa forskellig, at det kan betale sig at lægge haardt Tag; havde ikke disse Forhold kommet med Materialemangel, havde her ikke været ret mange Straatage igen.

Tangtage er aldrig brugt herovre, da Bændeltangen er saa sparsomt forekommende, at man ingen kan samle, og Blæretangen raadner meget hurtigt.

Man lavede undertiden en "Røste", et fladt Tag, hvilende paa jordgravne Stolper og dækkede det med løs Halm eller Lyng og undertiden betynget med Sten eller løse Træstykker. Af Møller har jeg kun set 2 halmtækkede her paa Øen, og de er nu forsvundne.

Gavlene var som før nævnt oftest Brædegavle, men ikke altid. I Gavlspændet var saavel Hanebjælke som Skunk, og mellem Bjælken og Skunken saavel som mellem denne og Hanebjælken satte man Stave (Tømra) og klinede Gavlen med Ler. Den øverste Trekant kunde lukkes med Brædder eller Halmfletning. Man kunde ogsaa flette hele Gavlen med Ris eller Halmbaad eller ogsaa fylde Melletrummet mellem Tømrene med Dukker lavet af Kvikrod eller Lyng og banke dem fast og med visse Melletrum flette Halmbaad imellem, saa Baandene styrede Dukkerne, at de ikke faldt ud.

Da jeg har glemt at opgive Afstanden mellem Taglægterne, skal jeg oplyse, at den var almindelig 11 Tom. fra Overkant til Overkant.

o-o-o-o-o